

CYFARFOD	Pwyllgor Iaith
DYDDIAD	30 Ionawr 2023
TEITL	Cynllun Hybu'r Gymraeg – Cefnogaeth Gorfforaethol
PWRPAS YR ADRODDIAD	Hysbysu'r Aelodau o ymdrechion yr Adran Cefnogaeth Gorfforaethol i hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg
AWDUR	Ian Jones, Pennaeth Cefnogaeth Gorfforaethol
GWEITHREDIAD	Derbyn yr adroddiad a chynnig sylwadau

1. CYFLWYNIAD

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn cael ei gyflwyno er mwyn darparu gwybodaeth i'r Pwyllgor Iaith am gyfraniad yr Adran Cefnogaeth Gorfforaethol i hyrwyddo'r Gymraeg o fewn a thu hwnt i'r Cyngor.
- 1.2 Mae gweithrediad Polisi Iaith y Cyngor yn ffurfio rhan greiddiol o waith dydd i ddydd gwasanaethau'r Adran gyda'r Gymraeg yn unig iaith gyfathrebu holl weithgaredd mewnol yr Adran ac hefyd mewn cyfran helaeth o'n gwaith gydag adrannau eraill, y cyhoedd yn ogystal a sefydliadau ac asiantaethau allanol.
- 1.3 Mae'r Adran yn arwain ar y blaenoriaeth corfforaethol o fewn Cynllun y Cyngor sy'n ymwneud a "Hybu Defnydd o'r Gymraeg o fewn y Cyngor" gyda'r Swyddog Dysgu a Datblygu Iaith o fewn y Gwasanaeth Dysgu a Datblygu'r Sefydliad yn gyrru ein hymdrechion yn y cyswllt hwnnw. Byddwch yn ymwybodol, fel aelodau'r Pwyllgor Iaith, o gynnydd y gwaith hwnnw a'r effaith gadarnhaol y mae'n ei gael ar y defnydd o'r Gymraeg o fewn yr Adrannau.
- 1.4 O fewn yr Adran Cefnogaeth Gorfforaethol, gellir cadarnhau bod gofynion ieithyddol pob swydd wedi'i hadolygu fel rhan o'r Cynllun hwn a bod 95.1% o staff wedi cwblhau hunan-asesiad o'u gallu i gyrraedd y gofynion hynny. O'r staff sydd wedi cwblhau hunan-asesiad, mae 98.3% ohonynt yn cyrraedd, neu'n mynd tu hwnt i'r gofyn ieithyddol ar gyfer cyflawni dyletswyddau eu swydd.
- 1.5 Mae ymwneud y Cynllun ei hun efo'r Adran wedi dod i ben erbyn hyn gan bod derbyniad i'r Adran ddynodi'r gofynion gwrando a siarad, darllen a deall ac ysgrifenedig ar gyfer pob swydd a bod asesiad o anghenion unrhyw aelod o staff yn erbyn y gofynion hynny yn ffurfio rhan barhaus o werthusiad a pherfformiad personol. Er hynny, mae nifer o staff yr Adran yn parhau i fod yn awyddus i finiogi eu sgiliau ysgrifenedig yn y Gymraeg ac yn manteisio ar y cyfleon i loywi iaith a ddarperir gan y Cyngor.
- 1.6 Mae'r Uned Iaith (sy'n cynnwys Hunaniaith) wedi'i lleoli o fewn y Gwasanaeth Democratiaeth a Iaith yn yr Adran ac mae'r swyddogion o fewn yr Uned yn flaenllaw yn gyrru amcanion Cynllun Hybu'r Gymraeg. Mae'r Adran Cefnogaeth Gorfforaethol yn arwain ar naw o'r blaenoriaethau corfforaethol yn y Cynllun Cyngor presennol ac mae tri o'r blaenoriaethau hynny yn ymwneud yn benodol ag amcanion o fewn Cynllun Hybu'r Gymraeg h.y.
  - Hybu Defnydd o'r Gymraeg o fewn Gwasanaethau'r Cyngor
  - Y Gymraeg a'r Gwasanaethau Cyhoeddus
  - Enwau Llefydd Cynhenid Gymreig

2.

YMATEB I GWESTIYNAU'R PWYLLGOR

Mater yr hoffai'r aelodau ei drafod:	Cwestiwn
<p><u>Hybu a hyrwyddo</u></p> <p>Sut ydym ni'n mynd y tu hwnt i ddarparu yn ddwyieithog i fod yn cynyddu'r cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned, i gyfrannu at y targed cenedlaethol o greu Miliwn o siaradwyr, ac at y nod Llesiant o sicrhau bod pobl Gwynedd yn "Cael byw mewn cymdeithas naturiol Gymraeg"?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Allwch chi amlygu unrhyw brosiectau o fewn eich adran sydd yn cyfrannu tuag at un o flaenoriaethau strategaeth iaith y Cyngor, sef Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd?</i> <p>i) Mae'n waith parhaus i Hybu'r Defnydd o'r Gymraeg o fewn Gwasanaethau'r Cyngor, ac rydym yn ymwybodol bod angen parhau i gynnal sgiliau iaith ein staff.</p> <p>Mae'r prosiect Dynodiadau Iaith yn tynnu tuag at ei derfyn, ond bydd y gwaith o gasglu hunanasesiadau iaith gan staff yn parhau. Mae'r gwaith hwn yn rhan o waith dydd i ddydd ac i raddau helaeth, yn hunangynhaliol erbyn hyn oherwydd bod systemau a threfniadau wedi'u rhoi mewn lle i sicrhau bod staff ar draws y Cyngor yn cwblhau'r hunanasesiad. Sefydlwyd y Fforwm Dynodiadau Iaith er mwyn sicrhau bod pob adran yn dal ati gyda'r gwaith a bod cyfle i nodi unrhyw heriau.</p> <p>Yn sgil y prosiect, mae Safle Iaith mewnol wedi'i sefydlu hefyd, fel bod gwybodaeth am hyfforddiant iaith ac adnoddau defnyddiol (fel Tip Cymraeg y Mis) ar gael i staff unrhyw bryd.</p> <p>Bydd y gwaith o drefnu a darparu hyfforddiant iaith i staff yn parhau. Mae nifer o gyrsiau allanol ar gael i staff y Cyngor ddatblygu eu sgiliau iaith a magu hyder i'w defnyddio yn y gweithle. Bydd yr aelodau o staff nad ydyn nhw'n cyrraedd dynodiadau iaith eu swyddi yn derbyn blaenoriaeth, ynghyd â staff rheng flaen. Bydd sylw pellach yn cael ei roi i ddatblygu ein hyfforddiant iaith mewnol hefyd.</p> <p>ii) Mae'r Gymraeg a'r Gwasanaethau Cyhoeddus yn brosiect sy'n ceisio cyfarch yr anghysondeb yn narpariaeth gwasanaethau dwyieithog gan gyrff cyhoeddus yng Ngwynedd, sy'n golygu nad yw hi bob amser yn bosibl i drigolion ddefnyddio'r Gymraeg yn naturiol wrth gyfathrebu efo cyrff cyhoeddus.</p> <p>Mae sefydliadau cyhoeddus yng Ngwynedd a Môn yn amau bod llai yn dewis defnyddio gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg na sydd o siaradwyr Cymraeg yn y ddwy sir. Drwy gydweithio efo partneriaid sy'n rhan o Is-grŵp y Gymraeg y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus, 'rydym wedi comisiynu astudiaeth o 12 derbynfa traddodiadol er mwyn cael gwybod sut y gallwn annog mwy o bobl i ymwneud â ni yn y Gymraeg, ac i fod yn gyfforddus wrth wneud hynny. Mae pecyn hyfforddi'r hyfforddwr wedi ei greu ar gyfer rheolwyr a phecyn adnoddau hyfforddiant a fydd yn canolbwyntio ar arfogi staff i annog mwy o ddefnydd o'r Gymraeg mewn derbynfeydd.</p>

Rydym hefyd yn cydweithio gyda myfyriwr o Brifysgol Bangor ar brosiect a fydd yn edrych ar ddewis iaith y cyhoedd wrth ymwneud gyda gwasanaethau Cyngor Gwynedd yn unig – boed hynny dros y ffôn, wyneb yn wyneb neu ar-lein.

iii) Fel y gwyddoch, mae'r gwaith yn ymwneud ag **Enwau Llefydd Cynhenid Gymreig** wedi'i sefydlu fel blaenoriaeth gwella o'r newydd yn yr adolygiad diweddaraf o Gynllun y Cyngor ac hynny er mwyn;

- cysoni'r modd y mae'r Cyngor yn gweithredu wrth arddel enwau Cymraeg
- sicrhau mai fersiynau Cymraeg enwau lleoedd sydd yn cael y flaenoriaeth gyda phartneriaid allanol
- ceisio cymryd camau rhagweithiol i ddiogelu ac atal mwy o newidiadau i enwau cynhenid

Mae sylw wedi ei roi dros y flwyddyn ddiwethaf i adeiladau'r Cyngor, enwau tai, enwau strydoedd, enwau llefydd ac i arddel yr enw Cyngor Gwynedd.

Llwyddwyd hefyd i lansio Map Rhyngweithiol Enwau Lleoedd er mwyn annog y cyhoedd i fod yn rhan o'r prosiect. Cynhaliwyd gweithdy gydag ysgol gynradd er mwyn hyrwyddo'r prosiect map a rhoi cyfle i blant boblogi'r map. Bwriedir hyrwyddo'r map ymhellach ymysg rhagor o ysgolion cynradd ac uwchradd. Parataowyd hefyd Adnoddau a hyfforddiant priodol ar enwau tai ac enwau lleoedd ar gyfer staff. Cafwyd hefyd drafodaethau buddiol gyda chyrff allanol megis Map OS, Llywodraeth Cymru a Pharc Cenedlaethol Eryri.

iv) Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, er bod yna gydnabyddiaeth o sefyllfa ieithyddol arbennig Gwynedd a chefnidir sefydlu **Hunaniaith (Menter Iaith Gwynedd)** fel uned strategol o fewn Cyngor Gwynedd, mae'r brif ffynhonnell incwm – Cynllun Grant i Hybu a Hwyluso Defnydd y Gymraeg Llywodraeth Cymru – wedi canolbwyntio'n bennaf ar ariannu gweithgaredd sy'n hyrwyddo a chefnogi'r defnydd cymdeithasol o Gymraeg yn unol â Thema 2 y strategaeth iaith genedlaethol, Cymraeg 2050, 'Cynyddu'r Defnydd o Gymraeg'. Mae pwyslais y cynllun grant hwnnw ar weithredu ar lawr gwlad i hyrwyddo a hwyluso cynnydd yn y defnydd cymdeithasol a wneir o'r Gymraeg.

Atgyfnerthir y ffocws cymunedol hwnnw gan raglen waith cyfredol Hunaniaith a'r blaenoriaethau gweithredol a nodir dan amodau'r grant presennol, sef:

- dylanwadu ar iaith y teulu
- cryfhau'r cyswllt rhwng ysgolion a'r gymuned
- cynnig gweithgareddau i ystod eang o drigolion
- datblygu dealltwriaeth o arferion ieithyddol trigolion Gwynedd

O ganlyniad i fuddsoddiad gan y Cyngor llwyddwyd i benodi Pen Swyddog llawn amser i'r fenter iaith er mwyn arwain datblygiad pellach gan ganolbwyntio ar ddenu grantiau newydd a chodi incwm, gwella'r cyswllt cymunedol, denu mwy o aelodau cymunedol i'r Grŵp Strategol a gweithio tuag at fod yn endid annibynnol. Llwyddwyd i ddenu aelodau gwahanol a sefydlu Grŵp Llywio/Strategol newydd a'r nod yw ail lansio y fenter iaith ar ei newydd wedd, fel endid annibynnol cynaliadwy yn Eisteddfod Genedlaethol Llyn ac Eifionydd 2023.

	<p>v) Er mwyn sicrhau bod un man canolog ar gael ar wefan y Cyngor ar gyfer gwybodaeth sy'n gysylltiedig gyda'r iaith Gymraeg creuwyd tudalen we newydd – Yr Iaith Gymraeg. Mae'r dudalen yn cynnwys amrywiaeth o wybodaeth am ddefnydd o'r Gymraeg yng Ngwynedd. Datblygwyd map rhyngweithiol newydd sy'n dangos ble mae gweithgareddau cyfrwng Cymraeg ar gael yn ogystal â phhecyn gwybodaeth digidol i fewnfudwyr am ddiwylliant ac iaith Gwynedd.</p>
<p><u>Allanoli gwaith a gosod cytundebau trydydd parti</u></p> <p>Sut ydym ni'n sicrhau bod safon y gwasanaeth dwyieithog yn cael ei gynnal wrth allanoli a gosod cytundebau?</p>	<p>1. Os yw'r adran yn gosod gwaith yn allanol ar gytundeb, allwch chi gyfeirio at unrhyw arfer da, naill ai wrth osod amodau neu wrth fonitro i sicrhau cydymffurfiaeth efo amodau ieithyddol?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prin yw'r cytundebau y mae'r Adran yn eu gosod yng nghyswllt gwasanaethau y mae'n gyfrifol amdanynt ond mae'r arweiniad arbenigol ar faterion caffael yn cael ei gynnig yn gorfforaethol gan ein Gwasanaeth Caffael sy'n cynghori yr Unedau Rheolaeth Categori a leolir o fewn yr adrannau Amgylchedd, Oedolion Iechyd a Llesiant a Prifffyrdd a Bwrdeistrefol. Yr Unedau hynny sy'n uniongyrchol gyfrifol am wahodd, gosod a monitro cytundebau gyda'r gwasanaethau perthnasol ar draws y Cyngor. • Bydd y Pwyllgor eisoes wedi derbyn manylion ynglyn â sut y mae'r Gymraeg yn cael ei phriod le o fewn cytundebau a osodir gan y Cyngor, o'r adroddiadau a gyflwynwyd gan yr adrannau ple lleolir yr unedau rheolaeth categori, ond byddwn yn dymuno tynnu sylw at gynllun peilot yr ydym yn bresennol ymgymryd ag o yng nghyswllt cyflwyno "gwerth cymdeithasol" fel maen prawf ychwanegol pan yn ystyried gosod contractau i'r dyfodol. • Rydym yn parhâi i dreialu'r fethodoleg newydd yma i asesu tendrau ar sail gwerth cymdeithasol, ochr yn ochr a'r meini prawf hanesyddol o bris ac ansawdd ac hynny efo tri cytundeb sydd angen eu hadnewyddu yn bresennol. Mae'r broses gaffael ar gyfer gosod cytundeb Taliadau Uniongyrchol Gwasanaeth Oedolion eisoes wedi'i chwblhau ac mae'r buddion ychwanegol a ddeilliodd o ddefnyddio'r fethodoleg newydd wedi cynnwys ymrwymadau gan y cwmni buddugol i ddarparu swyddi i bobl leol, profiadau gwaith, hyfforddiant, cefnogi elusennau lleol a datblygu sgiliau Cymraeg ei gweithlu. • Mae angen cynnal gwaith pellach gyda'r timau categori er mwyn adnabod cyfleon pellach er mwyn treialu'r fethodoleg. Mae hynny eisoes wedi cychwyn a bydd yr Adran yn trefnu cyfres o gyflwyniadau eleni ar gyfer hyrwyddo'r cyfleon posib ar gyfer uchafu'r holl fuddion gymdeithasol gan gynnwys hyrwyddo'r defnydd o'r iaith Gymraeg.
<p><u>Gweithredu'n ddwyieithog</u></p> <p>Sut ydym ni'n llwyddo wrth weithredu ar</p>	<p>3. Oes yna unrhyw rwystrau i'ch gallu fel adran i gynnig gwasanaeth llawn yn y Gymraeg?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fe adroddwyd y llynedd bod y Gwasanaeth Cefnogol, yn gyfrifol am gydgorio trefniadau gwirio cofnodion troseddol, a bod rhwystr oherwydd bod yr system newydd ar-lein gan y Swyddfa

<p>ofynion y Polisi laith a Safonau'r Gymraeg?</p>	<p>Cofnodion Troseddol ar gyfer cyflawni'r gwaith hwn yn uniaith Saesneg. Adroddwyd hefyd bod sicrwydd wedi ei roi y byddai'r system ar gael yn ddwyieithog yn fuan, a hynny yn dilyn pwysau sylweddol gan y Cyngor a swyddfa'r Comisiynydd. Yn anffodus, rydym yn dal i ddisgwyl i gael y gwasanaeth yma, ac felly mae'n parhau i fod yn rhwystr i bobl Gwynedd ddefnyddio'r Gymraeg.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mae diffyg darpariaeth hyfforddiant dwyieithog o safon yn parhau i fod yn rhwystr ar gyfer ein Prentisiaethau, yn enwedig felly ar gyfer prentisiaethau uwch. Mae'r Cynllun lleol yma o fewn y Cyngor yn un hynod lwyddiannus, yn cynnig cyfleoedd profiad gwaith trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae 41 prentis yn rhan o gynllun y Cyngor ar hyn o bryd, a phob un o'r rheiny wedi arwyddo'r "Datganiad o Uchelgais iaith Gymraeg", yn ogystal a'r darparwyr. Fel rhan o'r Cynllun, mae swyddogion o wasanaeth Dysgu a Datblygu'r Sefydliad yn ceisio dwyn perswâd ac annog darparwyr prentisiaethau i gynnig cymaint o'u darpariaeth ag sy'n bosib trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae gwaith ar y gweill ar hyn o bryd i geisio asesu'r sefyllfa bresennol o ran cyfrwng iaith y ddarpariaeth addysgol a gynigir, gyda'r nod o gydweithio gyda'r darparwyr i adnabod cyfleoedd i wella'r ddarpariaeth, i adnabod adnoddau ychwanegol i'w cynnig yn y Gymraeg yn ogystal â chyfleoedd pellach i hyrwyddo'r Gymraeg. • Mae'r Ymgynghorydd Cydraddoldeb a'r Ymgynghorydd Iaith yn parhau i gydweithio'n agos i ddatblygu'r drefn asesu effaith integredig (cydraddoldeb, iaith ac anfantais economaidd) o fewn y Cyngor. Mae asesiad digidol wrthi yn cael ei ddatblygu gan y gwasanaeth TG, ac er bod oedi wedi bod yn lansio hwnnw, gobeithir y bydd yn barod i'w ddefnyddio, ac yn hwyluso'r gwaith monitro, yn fuan. Y rhwystr arall yn y maes hwn ar hyn o bryd yw nad yw asesiadau yn cael eu cynnal yn ddigon buan yn y broses gynllunio, a bydd angen codi ymwybyddiaeth swyddogion am hyn yn ystod y flwyddyn nesaf er mwyn gwella gweithrediad. • Mae nifer o rwystrau yn y maes cofrestru ar hyn o bryd, gyda trigolion yn methu a chofrestru yn uniaith Gymraeg, nac yn gallu cofrestru genedigaeth y tu allan i Gymru (petai sefyllfa bod plentyn yn cael eu geni mewn ysbyty y tu hwnt i'r ffin er enghraifft) yn Gymraeg/dwyieithog ar hyn o bryd. Mae'r gwasanaeth cyswllt Cwsmer a Cofrestru, gyda chefnogaeth yr Uned Iaith a Chraffu, yn gobeithio rhoi sylw i'r mater yma a dwyn pwysau ar yr asiantaethau perthnasol, yn ystod y flwyddyn.
<p><u>Datblygu cyfleoedd newydd</u></p>	<p>4. Oes gennych chi syniadau am ffyrdd newydd y gallem ni fod yn hybu'r Gymraeg o fewn cymunedau'r sir – naill ai yn eich gwasanaethau eich hun neu drwy gydweithio gydag eraill?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Un o'r heriau mwyaf un sydd wedi amlygu ei hun dros y tair blynedd diwethaf yw yr un sy'n ymwneud a'n gallu i recriwtio a phenodi i swyddi allweddol ar draws y Cyngor. Mae'r Gwasanaeth Adnoddau Dynol ynghyd a'r Gwasanaeth Dysgu a Datblygu'r Sefydliad yn arwain ar y blaenoriaeth gwella corfforaethol sy'n ymwneud a "Cynllunio'r Gweithlu" ac er bod llwyddiannau i'w hadrodd yng nghyswllt y gwaith yma yn

barod, mae'r her i sicrhau parhad ein gwasanaethau, ac hynny yn newis iaith ein trethdalwyr, yn un real. Mae'r gallu i weithio'n rhithiol (yn aml o'r cartref) efo'r potensial i roi llawer mwy o ddewis cyflogaeth i unigolion lleol a fyddai cyn hyn efallai wedi rhoi y pwyslais ar allu byw yn agos i'w man gwaith. Ar y llaw arall, mae yma gyfle hefyd i ddenu unigolion i weithio i'r Cyngor ple nad oedd hynny yn ystyriaeth cyn y pandemig. Yn hyn o beth, byddwn yn anelu i adeiladu ar y sylfaen cadarn sydd gennym eisoes trwy'r cynllun prentisiaethau, cynllun rheolwyr ac arbenigwyr yfory yn ogystal a'r rhaglen datblygu potensial mewmol sydd gennym tra'n cryfhau ein cysylltiadau a'r cydweithio rhyngddom a gwasanaethau cyflogaeth o fewn y Cyngor ac yn ehangach er mwyn sefydlu'r Cyngor yn gadarn fel cyflogwr o ddewis.

- Darparwyd enghreifftiau yn yr adroddiad i'r hyn y bu i ni ei ddatblygu a dylanwadu arno yng nghyd-destun gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg ac hynny trwy gydweithrediad sefydliadau eraill yn aml. Bydd y buddsoddiad diweddar i geisio ymestyn gwaith **Hunaniaith** o fewn ein cymunedau a cheisio ennyn mwy o gyfranogiad cymunedol i'r gwaith hwnnw yn allweddol tra bydd ymdrechion yr Is-Grwp o fewn y **Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus** i gael mwy o siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r Gymraeg gyda'r sefydliadau cyhoeddus yn hynod bwysig.